

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

На правах рукопису

ГРАНЮК Людмила Олексіївна

ОРГАНІЗАЦІЯ МОДУЛЬНОГО НАВЧАННЯ ВЧИТЕЛІВ
У СИСТЕМІ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ

13.00.01 - теорія та історія педагогіки

А в т о р е ф е р а т
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ - 1996

00755362 (S)

АВ 33.835

Дисертація є рукописом.

Роботу виконано в Українському інституті підвищення кваліфікації керівних кадрів освіти.

Науковий керівник - кандидат педагогічних наук,
доцент КРИЖИК Степан Васильович.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук,
професор МАЙБОРОДА Василь Каленикович;
кандидат педагогічних наук,
доцент КУХАР Валентина Миколаївна.

Провідна установа - Запорізький обласний інститут
удосконалення вчителів.

Захист відбудеться "1" серезня 1996 року о
15 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 01.01.34
в Київському університеті імені Тараса Шевченка /252601,
м. Київ, вул. Володимирська, 60, ауд. 303/.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Київського
університету імені Тараса Шевченка.

Автореферат розіслано "30" січня 1996 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради
кандидат педагогічних наук, доцент

О.В. ШАХОТНИК

ДВ - 33.000

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність і ступінь дослідженості теми. Майбутнє України будуть творити покоління, які сьогодні навчаються в школі. Якість цього навчання залежить від світоглядних позицій, культурного рівня і професіоналізму педагогічних кадрів. Сучасний розвиток системи національної освіти України вимагає активізації роботи щодо підвищення кваліфікації нової генерації вчителів-предметників, їхньої методологічної і загальної культури, інноваційного творчого стилю аналітичного мислення.

У вітчизняній та зарубіжній літературі нагромаджено значний досвід в організації процесу підвищення кваліфікації педагогічних кадрів з точки зору професіографічного /І.Д.Багаєва, Н.В.Кузьміна, Н.Д.Левітов, Г.С.Прозоров, В.О.Сластенін та ін./, психологічного /Г.С.Костяк, Ю.М.Кулюткін, Г.С.Сухобська, І.Г.Татур та ін./, системного /В.І.Бондар, П.І.Дроб'язко, С.В.Крисик, В.І.Пуцов, М.М.Скаткін, І.І.Трилінський, Н.О.Філіпова та ін./, комплексного /С.І.Салій, Б.Р.Адізов та ін./, програмно-цільового /М.П.Золотухін, Т.В.Орлова та ін./, діяльнісного /Ю.З.Гільбух, Н.В.Кузьміна, В.М.Кухар, Т.В.Купріянич, В.І.Маслов, А.Є.Одинцова, І.М.Орлова, Р.Ю.Хрустальова та ін./, диференційованого /А.А.Альхименко, Н.В.Кузьміна, Т.М.Тищенко та ін./, діагностичного /К.Заріпов, О.І.Кочетов та ін./, історичного /М.С.Грищенко, М.М.Грищенко, В.К.Майборода та ін./ підходів.

Під час роботи над даним дослідженням вивчалися ідеї П.Я.Гальперіна, В.В.Давидова, О.В.Киричука, В.А.Козакова, В.І.Лозової, Н.Г.Ничкало, В.О.Онищука, Л.Г.Коваль, Ю.Л.Трофимова та інших учених і педагогів-практиків з питань удосконалення процесу навчання. Враховано думки М.Г.Стельма-

ховича, який визначав "народну педагогіку як вічне і невичерпне джерело педагогічної науки", В.К.Майбороди - про необхідність застосування у дослідженнях багатої історичної спадщини, національних традицій та досвіду, В.М.Кухар - про специфічні особливості викладання навчальних предметів у школі.

Однак, незважаючи на широке дослідження проблеми підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, багато її аспектів не знайшло відображення в публікаціях. Не розроблено достатньою мірою такі питання, як цільова спрямованість на професійну підготовку вчителів-предметників, індивідуалізація навчально-освітнього процесу відповідно до рівня наявних професійних знань і вмінь та потреб кожного з них, забезпечення самостійності та активної позиції вчителя у процесі засвоєння нової інформації, гнучка та оперативна зміна навчального матеріалу згідно розвитку педагогічної науки і практики. Таким чином, нагромаджений теоретико-практичний потенціал сприяє лише частковому вдосконаленню кваліфікації вчителя, але не дає рекомендацій щодо принципових змін.

На сучасному етапі розвитку педагогічної науки погляди дослідників спрямовані насамперед на нові, перспективні й ефективні ідеї та технології організації процесу післядипломної освіти, зокрема виявляються можливості модульного підходу до процесу підвищення кваліфікації кадрів. Модульне навчання в системі підвищення кваліфікації вчителів ми розглядаємо як навчальний процес, спрямований на індивідуальний розвиток професіоналізму педагога і здійснюваний за окремими, функціонально автономними дидактичними вузлами /модулями/, які поєднують адаптований зміст, організаційні форми і активні методи

та призначені для комплексного розв'язання конкретного кола професійних завдань.

Досить цінними для курсової підготовки вчителів є роботи А.М.Алексюка, А.В.Фурмана, Г.І.Хазяїнова, А.П.Чернишова, П.А.Юзвічене. Проте концепція модульного підходу до процесу підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, зокрема вчителів-предметників, у цілому ще не розроблена. Сьогоднішні ж реалії потребують вивчення проблеми впровадження модульного навчання у системі підвищення кваліфікації вчителів. Визначення теоретичних основ, створення методики побудови модульних програм підвищення кваліфікації педагогічних кадрів з подальшим впровадженням цих програм у практику педагогічного процесу дозволить повніше забезпечити цілісність, безперервність та ефективність процесу післядипломної освіти. Розв'язання питання формування і розвитку професіоналізму вчителів у процесі підвищення їхньої кваліфікації на модульній основі має важливе економічне /актуалізує педагогічний потенціал/, соціальне /формує професіоналізм як моральну цінність і ціннісне відношення у всіх сферах педагогічної діяльності/ і наукове /є засобом виявлення інтелектуальних і професіональних можливостей педагогів/ значення.

Недостатнє вивчення означених питань та перспективність розвитку проблеми і визначили вибір теми даного дисертаційного дослідження: "Організація модульного навчання вчителів у системі підвищення кваліфікації".

Об'єктом дослідження є навчально-освітній процес у системі підвищення кваліфікації вчителів.

Предмет дослідження, що визначив головний напрям пошуку і сферу застосування дослідницьких зусиль, - принципи, зміст

та форми організації модульного навчання у системі підвищення кваліфікації вчителів.

Гіпотезою дослідження є припущення, що коли в системі підвищення кваліфікації вчителів здійснювати модульне навчання, впроваджуючи у навчально-освітній процес модульні програми відповідно до кваліфікаційних рівнів педагогів, то це значно підвищить ефективність розвитку їхнього професіоналізму.

Розглянута гіпотеза визначає загальну мету даного дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити концептуальну модель організації модульного навчання в системі підвищення кваліфікації та з'ясувати її вплив на формування і розвиток професіоналізму вчителів.

Для досягнення поставленої мети та перевірки гіпотези необхідно було розв'язати такі завдання:

1. Проаналізувати стан досліджуваної проблеми в педагогічній теорії.
2. Розробити структурно-функціональну модель організації модульного навчання вчителів.
3. Експериментально перевірити розроблену методику застосування модульного навчання в системі підвищення кваліфікації вчителів.
4. Дослідити та систематизувати критерії щодо визначення ефективності використання модульних програм у післядипломній освіті вчителів.
5. Визначити результативність зростання професіоналізму вчителів у процесі підвищення їхньої кваліфікації на основі модульного навчання.

Методологічна і теоретична основа.

Вирішення поставлених у дисертаційному дослідженні завдань ґрунтується на нагромадженому досвіді розв'язання проблеми підвищення кваліфікації педагогічних кадрів із соціологічної, філософської та психолого-педагогічної точки зору, на аналізі професійно-ментального осмислення діяльності вчителя.

Методологічною опорою в роботі над дисертаційним дослідженням були: теорія безперервності післядипломної освіти /В.Г.Онушкін, П.В.Худоминський/, теорія оптимізації цілісного педагогічного процесу /Ю.К.Бабанський, В.Є.Гмурман, Є.І.Мносозон/, теорія управління процесом післядипломної освіти /П.І.Дроб'язко, В.І.Маслов/, концепція навчання в дії /Дж.Брунер/, концепція послідовного розвитку досвіду /В.П.Беспалько/, а також теорія поетапного формування розумових дій /П.Я.Гальперін і Н.Ф.Талізїна/, ідеї кібернетичної педагогіки /І.Я.Лернер/.

Під час теоретичної розробки проблеми дослідження ми виходили з праць таких філософів, психологів і педагогів: В.П.Андрущенко, В.С.Горського /філософське осмислення людської діяльності/, В.А.Крутецького, О.М.Леонтьєва, С.Л.Рубінштейна /психологічні основи педагогічної діяльності/, Ю.М.Кульчїкїна, Н.В.Кузьміної, Г.С.Сухобської, А.І.Шербакова /теоретичні основи професійної педагогічної діяльності/, Й.Прокопенка, М.Терезявічене, П.А.Юцявічене /теорія модульного навчання/, В.О.Кривошеєва, І.Н.Семенова, С.Д.Степанова, І.Г.Татур /теорія педагогічної рефлексії/, І.П.Раченка /теорія наукової організації праці/, М.Д.Касьяненко та педагогів-новаторів /концепція педагогіки співробітництва/.

У дослідженні використано методи, які відповідали при-

роді явища, що вивчалось, і були адекватні поставленим завданням, зокрема теоретичні, обсерваційні, діагностичні, прогностичні, експериментальні, пражсиметричні та методи математичної статистики.

Організація дослідження. Дослідно-експериментальною базою було обрано Дніпропетровський, Рівненський і Тернопільський обласні інститути удосконалення вчителів, Дубнівський міський відділ освіти та Рівненський районний відділ освіти. Дослідженням охоплено 1036 учителів.

Робота проводилася у три етапи. На першому етапі /1991-92 рр./ основну увагу було зосереджено на аналізі філософської, психолого-педагогічної літератури з теми дослідження, а також на вивченні нагромадженого вітчизняного та зарубіжного досвіду організації післядипломної освіти педагогічних кадрів. Було розроблено методикку дослідження.

На другому етапі /1992-93 рр./ проводили констатуючий і пошуковий експерименти, під час яких вивчали стан досліджуваної проблеми на практиці; розробляли структурно-функціональну модель організації модульного навчання у системі підвищення кваліфікації вчителів; розглядали теоретичні основи розвитку професіоналізму вчителя-предметника. Для перевірки та уточнення гіпотези було запропоновано технологію побудови модульних програм підвищення кваліфікації вчителів системно-операційного типу.

Третій етап /1993-95 рр./ було присвячено організації формулчного експерименту, під час якого безпосередньо перевіряли гіпотезу дослідження. Визначено умови та критерії ефективності здійснення процесу підвищення кваліфікації вчителів математики на модульній основі; проведено порівняльний ана-

ліз організації навчально-освітнього процесу в системі підвищення кваліфікації вчителів під час модульного і традиційного навчання. При цьому фіксували реальний приріст професіоналізму вчителів математики. Одержані результати оброблялися математичними методами. На основі практичної апробації запропонованої моделі організації модульного навчання вчителів у системі підвищення кваліфікації було сформульовано висновки.

Наукова новизна дослідження полягає:

- у теоретичному та експериментальному обґрунтуванні концептуальної моделі організації модульного навчання вчителів у системі підвищення кваліфікації;
- у визначенні основних умов та шляхів розвитку професіоналізму вчителя-предметника у процесі підвищення його кваліфікації на модульній основі;
- у дослідженні критеріїв ефективності організації модульного навчання вчителів;
- в уточненні поняття "професійна ментальність" учителя, сутності та структури його дефініції.

Теоретичне значення дослідження:

- виявлено можливості підвищення кваліфікації педагогічних кадрів на основі модульного підходу, теоретично обґрунтовано процес створення модульних програм підвищення кваліфікації вчителів;
- розроблено теоретичні основи розвитку професіоналізму вчителя за модульними програмами у процесі підвищення його кваліфікації;
- визначено педагогічні фактори, що сприяють зростанню професіоналізму вчителя на основі модульного навчання у системі підвищення кваліфікації.

Практичне значення дослідження полягає:

- у розробленні методичних рекомендацій щодо побудови модульних програм підвищення кваліфікації вчителів-предметників;

- у створенні модульної програми підвищення кваліфікації вчителя математики;

- у визначенні діагностичної програми розвитку професіоналізму вчителя математики;

- у вичлененні характерних ознак розвитку професіоналізму вчителів різних категорій /вищої, першої, другої та спеціалістів/ у процесі модульного навчання;

- у розробленні комплексу критеріїв для визначення ефективності організації модульного навчання вчителів у системі підвищення кваліфікації.

Достовірність результатів, здобутих під час дослідження, забезпечується теоретичним обґрунтуванням вихідних позицій; використанням методів дослідження, що відповідають його предметові та завданням; поєднанням якісної та кількісної обробки результатів дослідження.

Апробація та впровадження результатів дослідження проводилися: на науково-практичних конференціях Українського Інституту підвищення кваліфікації керівних кадрів освіти /1993, 1994, 1995 роки/, республіканських науково-практичних конференціях /Київ, 1994 р.; Миколаїв, 1994 р.; Київ, 1995 р./, на п'ятих Тернопільських науково-методологічних читаннях "Суб'єкт пізнання: онтологічні та методологічні аспекти проблеми" /1994 р./, під час проведення республіканських та обласних курсів підвищення кваліфікації вчителів математики /Київ, 1994 р.; Дніпропетровськ, 1994 р.; Тернопіль, 1994 р.;

Рівне, 1995 р./, під час процесу підвищення кваліфікації вчителів математики на районному та шкільному рівнях /Дубно, Рівне/.

На захист винесено:

- концептуальну модель, сутність і зміст організації модульного навчання вчителів у системі підвищення кваліфікації;
- методику побудови модульних програм підвищення кваліфікації вчителів-предметників;
- критерії ефективності впровадження модульної програми підвищення кваліфікації вчителів математики;
- уточнений науково-понятійний апарат модульного навчання.

Структура дисертації зумовлена основною метою та завданнями дослідження. Праця складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку основної використаної літератури та додатків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність обраної теми, виділено об'єкт і предмет дослідження, сформульовано його гіпотезу, мету і головні завдання, визначено методологічні й теоретичні основи, методи дослідження, розкрито наукову новизну, теоретичне і практичне значення здобутих результатів, форми їх апробації, сформульовано основні положення, які винесено на захист.

У першому розділі - "Організація модульного навчання вчителів у системі підвищення кваліфікації як науково-педагогічна проблема" - запропоновано теоретико-методологічний аналіз інформаційного матеріалу в порівняльному спектрі

різних підходів до процесу підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, теоретично визначено можливості, підґрунтя, сутність та фактори модульного навчання вчителів у системі підвищення кваліфікації. У зв'язку з цим проаналізовано створення модульних програм підвищення кваліфікації як головного засобу модульного навчання в післядипломній освіті педагогічних кадрів.

Під час аналізу психолого-педагогічної літератури з теми даної наукової праці, нагромадженого досвіду організації післядипломної освіти вчителів було встановлено, що в реальній практиці є суттєві недоліки, які знижують ефективність підвищення кваліфікації вчителів. Це, зокрема, відсутність безперервного та дієвого зв'язку курсової та міжкурсової підготовки, заорганізованість слухачів за рахунок нераціональних витрат навчального часу, дублювання змісту роботи на різних рівнях системи підвищення кваліфікації, невідповідність пропонованого навчально-освітнього матеріалу реальним потребам та професійним рівням учителів-предметників.

Намагання дослідників покращити окремі сторони педагогічної діяльності з погляду професіографічного, психологічного, системного, комплексного, програмно-цільового, діяльнісного, діагностичного і диференційованого підходів /окремо взятих/, прагнення розширити професійні знання та удосконалити вміння вчителя, змінити форми проведення курсових занять без урахування спрямованості змісту підвищення кваліфікації на розвиток професіоналізму педагогічних кадрів призводить до якісних змін лише окремих елементів процесу підвищення кваліфікації, а не до покращення його в цілому.

Основною проблемою вдосконалення процесу підвищення

кваліфікації вважаємо вибір таких способів його організації, які цілком відповідають природі педагогічної діяльності й саморозвитку педагога в цілому. Найбільш перспективним у цьому є модульний підхід до процесу підвищення кваліфікації.

За головні методологічні орієнтири модульного підходу до підвищення кваліфікації вчителів було взято такі положення:

1. Розгляд проблеми підвищення кваліфікації вчителя здійснюється в спектрі інтеграції наук – філософії, соціології, психології, педагогіки і науки, предмет якої вчитель викладає у процесі педагогічної діяльності.

2. В основу модульного навчання у системі підвищення кваліфікації вчителів покладено особистісно-ментальну парадигму.

3. Розвиток особистості вчителя проходить в п'яти сферах-площинах /філософській, соціологічній, психологічній, педагогічній і науково-предметній/, які мають спільний спрямовувачий вектор – саморозвиток особистості.

4. Вчитель є суб'єктом навчально-освітнього процесу в системі підвищення кваліфікації.

5. Поле суб'єктивних взаємодій у педагогічній системі – післядипломна освіта – генетична єдність педагогічної науки і педагогічної практики, зокрема практичного досвіду.

Оскільки розвиток професіоналізму вчителя в головном метов підвищення його кваліфікації на основі модульного підходу, то потребує уваги розгляд самого поняття "професіоналізм учителя".

Професіоналізм педагогічної діяльності – це, з одного боку, властивість особистості, що формується під час діяль-

ності, а з іншого, - результат діяльності, яка передбачає найвищий рівень продуктивності праці. Тому в структурі цієї інтегративної якості виділено такі компоненти, як професійна майстерність, професійна рефлексія, професійне співробітництво.

Професійну майстерність розглянуто як високий рівень виявлення якостей педагогічної діяльності вчителя, що передбачає володіння обсягом певних знань і вмінь. Ці якості не можуть набувати суттєвих характеристик без співвіднесення їх із самою особистістю вчителя. А тому ключем до підвищення професійної майстерності є властивість психічної регуляції особистістю своєї діяльності, тобто властивість саморегуляції.

Регуляція як вихідний момент передбачає спостереження людини за собою, за своєю діяльністю і способами її здійснення. Така позиція особистості по відношенню до свого "Я" у науковій практиці визначається поняттям "рефлексія".

У даному дослідженні ми виходили з позиції, у світлі якої професійна рефлексія - це форма теоретичної діяльності вчителя, спрямованої на осмислення ним власних дій у навчально-виховному процесі; це діяльність самосвідомості, що розкриває специфіку його духовного світу.

Як свідчать спостереження за педагогічною діяльністю, професійна рефлексія вчителя детермінується його професійно-рольовими та індивідуальними особливостями, умовами педагогічної роботи внаслідок педагогічного співробітництва. Останнє потребує формування у педагога вмінь орієнтуватися в емоційному стані учнів, їхніх батьків, колег по роботі та створювати емоційну єдність з ними, орієнтуватися в умовах педа-

гогічного спілкування, які змінюються, вступати у професійний контакт.

Таким чином, розвиток професіоналізму передбачає підвищення майстерності вчителя з позиції його рефлексії під час педагогічного співробітництва. У процесі підвищення кваліфікації вчителів саме з позиції розвитку слід викликати їхній рух педагогічної діяльності. Щодо формування професіоналізму, створивши для цього всі необхідні психолого-педагогічні умови. Насамперед, мова йде про забезпечення "руху" розглянутої структурної основи професіоналізму з врахуванням передумов для переходу на більш високий рівень розвитку у процесі професійної діяльності.

Здійснюється окреслене завдання відповідно до структурно-функціональної моделі організації модульного навчання вчителів у системі підвищення кваліфікації. Головними компонентами даної моделі, в рамках якої розглянуто навчально-освітній процес як найпрогресивнішу форму культурологізації особистості вчителя, є вхідний та вихідний діагностичні модулі, модуль підвищення кваліфікації вчителя та функціональні модулі різних рівнів системи підвищення кваліфікації, зокрема шкільного, районного, обласного і республіканського, мета яких реалізовувати компенсуючу, відновлюючу, коригуючу, прогностичну, розвиваючу функції.

Під модулем підвищення кваліфікації вчителя розуміємо відносно самостійний комплекс у системі підвищення кваліфікації, характерною ознакою якого є інтеграція змісту, форм і методів організації навчально-освітнього процесу, спрямованого на розвиток професіоналізму педагога в конкретній сфері його педагогічної діяльності.

Умови розвитку професіоналізму як цілісної системи відображає дидактична структура модуля підвищення кваліфікації вчителя. Вона включає позицію вчителя, зумовлену його професійною ментальністю та суб'єктивною активністю, діяльнісні модулі - предметний, психолого-педагогічний, аналітико-діагностичний, управлінський, соціокультурний, і наступні: орієнтовний, змістовий, процесуальний, результативний модулі /ці модулі є організаційними компонентами/. Слід зазначити, що реалізація останніх чотирьох модулів проходить з урахуванням дидактичних процесів взаємозв'язку вчителя і системи підвищення кваліфікації, які відбуваються в спектрі генетичної єдності педагогічної науки і педагогічної практики, що передбачає створення власного досвіду.

Основними передумовами розвитку професіоналізму вчителя є його професійна ментальність та суб'єктивна активність. Професійний менталітет, на нашу думку, - це складна ієрархізована система психологічних настанов учителя, що визначає його професійну спрямованість, його цілі та мотиви діяльності /цінності, норми, вимоги, потреби/, характер взаємозв'язків у педагогічному колективі. Професійна ментальність учителя є інструментом здобуття, поширення і надання сенсу професійних знань і вмінь. Розвиток і вдосконалення цих знань та вмінь можливі лише під час активної діяльності вчителя, який здатний моделювати професійно-педагогічні ситуації. Суб'єктивна активність учителя у процесі підвищення кваліфікації сприяє розвитку його цілісної особистості як індивідуальності, яка здатна самореалізовуватися. При цьому в аспекті соціокультурологічного зростання педагога важлива роль відводиться його самоактивності, що стимулює розгортання проце-

сів саморозвитку, самоактуалізації.

Розглянута структурно-функціональна модель підвищення кваліфікації є одним з важливих факторів процесу підвищення кваліфікації вчителів на сучасному етапі відродження національної школи, освіти взагалі.

Другим фактором є чітка організація роботи всієї системи підвищення кваліфікації вчителів згідно даної моделі. Причому специфічною умовою функціонування цієї системи на модульній основі є індивідуалізація в ній навчально-освітнього процесу, що здійснюється через зміст навчання, темп засвоєння навчального матеріалу, шляхи /методи, способи, технологія/ підвищення кваліфікації, контроль і самоконтроль, створення позитивного психологічного клімату.

Третім фактором розвитку процесу підвищення кваліфікації вчителів на основі модульного підходу є організація їхньої навчально-освітньої діяльності за модульними програмами підвищення кваліфікації щодо різних сфер педагогічної діяльності, дієвим підґрунтям для створення яких було взято системно-операційний /діяльнісний/ підхід.

Під час побудови модульних програм, насамперед, визначається їхня структура, а також структура їхніх елементів - модулів. Для цього формується комплексна мета, що буде реалізовуватися даною програмою, інтегровані й часткові дидактичні цілі, які відповідають окремим модулям та їх освітнім елементам. Навчальним модулем вважаємо закінчений комплекс інформації, що включаючи цільову програму дій та методичне керівництво, охоплює конкретну сферу педагогічної діяльності.

Для прикладу в роботі подано структуру модульної програми підвищення кваліфікації вчителя математики. Зокрема,

один з II модулів - предметний - складається з таких елементів: методологічні основи математики, науково-практична підготовка, методика викладання математики, розвиток пізнавальної діяльності учнів та виховання їх у процесі викладання математики.

Після побудови структури модуля настає формування його змісту, що здійснюється в чотирьох напрямках: 1/ визначення навчальної мети; 2/ формування змісту навчального матеріалу; 3/ управління навчальними діями і методичне забезпечення процесу засвоєння; 4/ забезпечення зворотнього зв'язку.

Цінність пропонованих модульних програм підвищення кваліфікації вчителів-предметників у даному дослідженні полягає в тому, що в них вдало поєднується цільова направленість на зростання професіоналізму вчителя з удосконаленням системи професійних знань і вмінь; у вчителів, які самостійно наповнюють індивідуалізованим змістом власні програми, виробляються навички вибору оптимальних форм, методів і прийомів підвищення кваліфікації для досягнення поставленої мети.

У д р у г о м у р о з д і л і - "Результати експериментальної перевірки ефективності модульного навчання вчителів у системі підвищення кваліфікації" - висвітлено методику та безпосередню організацію дослідження ефективності впровадження в навчально-освітній процес у системі підвищення кваліфікації вчителів модульних програм, розглянуто динаміку зміни кількісних та якісних характеристик ефективності /на прикладі вчителів математики/.

Заплановане проведення експерименту вимагало врахування найбільш суттєвих факторів навчально-освітнього процесу та виключення впливу додаткових, несуттєвих для даного дослід-

ження, факторів на результати діагностичних етапів дослідження. До додаткових факторів, які не бралися до уваги, було віднесено: наявність стажу педагогічної діяльності, мотиви вибору професії "вчитель математики". До важливих факторів належить спосіб і режим засвоєння досвіду, обсяг і якість вихідної професійно-педагогічної підготовленості. Варіювання останніх факторів під час експерименту детермінувало врахування умов розвитку професіоналізму вчителя-предметника: професійна ментальність та суб"єктивна активність. У зв"язку із цим було визначено поняття "математична ментальність" та розглянуто його структуру.

Відповідно до виділених факторів і умов в експериментальних групах було запропоновано чотири режими роботи з модульною програмою: для вчителів вищої категорії - "Індивідуальна робота", для вчителів першої категорії - "Тьюторне навчання", для вчителів другої категорії - "Робота в парі", для вчителів-спеціалістів - "Груповий аналіз та розв'язання проблем".

Ефективність впровадження модульних програм у процес підвищення кваліфікації вчителів визначали за допомогою порівняння результатів, досягнутих внаслідок модульного навчання в системі підвищення кваліфікації, з тими, що досягаються під час традиційного способу організації навчання. Для розгляду якісної характеристики ефективності було розроблено комплекс таких критеріїв: конструктивність, результативність, новизна, перспективність, праксеологічність. Відповідно до них виділено чотири рівні організації процесу підвищення кваліфікації вчителів: низький, середній, достатній, високий.

Результати формуючого етапу експерименту засвідчили, що відносне зростання ефективності в експериментальних групах, порівняно з контрольними, збільшувалося: а/ для вчителів вищої категорії щодо критерію конструктивність - в 1,43 рази, результативність - в 1,89 рази, новизна - в 1,8 рази, перспективність - в 1,5 рази, праксеологічність - в 1,68 рази; б/ для вчителів першої категорії щодо вказаних критеріїв відповідно - в 1,36; 2,42; 1,99; 1,65; 1,59 разів; в/ для вчителів другої категорії відповідно - в 2,23; 2,76; 2,18; 2,09; 2,5 разів; г/ для вчителів-спеціалістів - у 2,7; 2,68; 2,27; 2,43; 2,88 разів. Як бачимо, для останньої категорії вчителів - найбільша розбіжність щодо ефективності організації процесу підвищення кваліфікації за модульною і традиційною схемою навчання.

Для спостереження за кількісними змінами "корисного результату" процесу, що розглядається, було розроблено діагностичну програму розвитку професіоналізму вчителів математики відповідно до структури модульної програми. Оскільки у педагогічній науці дослідники /Н.В.Кузьміна, А.Т.Маленко та ін./ розглядають чотири рівні продуктивності педагогічної діяльності вчителя, в даному дослідженні ми виділяли чотири рівні сформованості професіоналізму: низький, середній, достатньо високий і найвищий. Характерні ознаки рівнів продуктивності педагогічної праці та діагностичної програми професіоналізму вчителя математики покладено в основу відповідних рівнів професіоналізму вчителів математики.

Під час дослідження з'ясувалося, що вчителям вищої категорії притаманний системно-моделючий рівень продуктивності праці і найвищий рівень професіоналізму; вчителям першої

категорії - локально-моделюючий рівень продуктивності праці й достатньо високий рівень професіоналізму; вчителям другої категорії - адаптивний рівень продуктивності праці й середній рівень професіоналізму; вчителям-спеціалістам - репродуктивний рівень продуктивності праці й низький рівень професіоналізму.

Приріст загальної середньої оцінки професіоналізму вчителів експериментальних груп за період експерименту відбувався: за аналітико-діагностичним модулем на 0,43 бала, за предметним - на 0,33 бала, за управлінським - на 0,32 бала, за психолого-педагогічним - на 0,29 бала, за соціокультурним - на 0,28 бала, що більше, ніж у контрольних групах відповідно - в 2,53; 3,56; 3,56; 4,14; 2,55 разів.

У цілому спостерігалось значне зростання рівнів професіоналізму в експериментальних групах порівняно з контрольними. Зокрема, в експериментальних групах збільшилася кількість вчителів з найвищим рівнем професіоналізму в 2,42 рази, кількість вчителів з достатньо високим рівнем - в 1,26 рази; тоді як у контрольних групах відповідно - в 1,41 і в 1,25 разів. Щодо вчителів з середнім рівнем і низьким рівнем професіоналізму, то їхня кількість зменшилася в експериментальних групах відповідно - в 1,76 і 2,43 рази, а в контрольних - в 1,13 і 1,66 рази.

Одержані результати розподілу вчителів експериментальних і контрольних груп за рівнями професіоналізму подано в таблиці 1.

Таким чином, проведений дослідницький експеримент підтвердив гіпотетичне припущення, що організація підвищення кваліфікації вчителів на основі модульного підходу призводить до

Таблиця 1

Узагальнена порівняльна таблиця розподілу вчителів експериментальних та контрольних груп за рівнем їхнього професіоналізму

Тип групи	Всього	Рівні професіоналізму							
		найвищий		достатньо високий		середній		низький	
		на поч. експ.	в кін. експ.	на поч. експ.	в кін. експ.	на поч. експ.	в кін. експ.	на поч. експ.	в кін. експ.
Експериментальні:									
а/ загальна к-сть учителів	205	33	74	58	75	58	33	56	23
б/ в %	100	16,1	36,1	28,3	36,6	28,3	16,1	27,3	11,2
Контрольні:									
а/ загальна к-сть учителів	205	32	45	61	76	59	52	53	32
б/ в %	100	15,6	21,9	29,8	37,1	28,8	25,4	25,9	15,6

суттєвого підвищення його ефективності. Впровадження модульних програм у навчально-освітній процес створить сприятливі умови для залучення всіх слухачів до продуктивної діяльності щодо підвищення своєї кваліфікації і таким чином детермінує розвиток їх професіоналізму.

Узагальнення результатів теоретичної та дослідницько-експериментальної роботи з проблеми підвищення кваліфікації вчителів на основі модульного підходу привело до таких висновків:

1. Розроблені теоретико-методологічні орієнтири професіографічного, психологічного, системного, комплексного, програмно-цілового, діяльнісного, діагностичного та диференційованого підходів до процесу підвищення кваліфікації педагогічних

кадрів допомогли теоретикам зафіксувати сутнісні залежності розвиваючого впливу системи підвищення кваліфікації на особистість учителя. Водночас вони не змогли зняти такі суперечності, як: між соціальною потребою школи в компетентному вчителіві та реальним рівнем його кваліфікації; між підходами до системи підвищення кваліфікації, коли в їх основі лежать колективні форми навчального процесу, і необхідністю індивідуалізованої програми саморозвитку кожного вчителя.

2. Модульний підхід, що зародився як альтернативний напрямок, дозволяє повніше враховувати всі ресурси педагогічної діяльності як розвиваючої системи і на цій основі надати імпульсу для розвитку особистості вчителя, його професіоналізму в цілому.

3. Ядром пропонованого в дослідженні підходу є структурно-функціональна модель організації модульного навчання вчителів у системі підвищення кваліфікації. Основними умовами її функціонування є: а/ формування дидактичної структури модуля підвищення кваліфікації /професійна ментальність - суб'єктивна активність - діяльнісні модулі - організаційні модулі/; б/ чітка координація та субординація під час виконання функцій /компенсуючої, відновлюючої, коригуючої, прогностичної і розвиваючої/ різними ланками системи підвищення кваліфікації; в/ врахування реального рівня професійної кваліфікації та індивідуальних запитів учителів під час комплектування навчальних груп; г/ наявність модульних навчально-освітніх програм з диференційованими навчальним змістом, навчальними формами і методами, способами контролю і оцінювання відповідно до різних груп професійних категорій; д/ підготовленість учителів до роботи з індивідуалізованими модульними

програмами /їхніми модулями/; е/ створення необхідної матеріальної бази та забезпечення компетентного консультування.

4. Експериментальне підтвердження даного гіпотетичного припущення про вирішальну роль модульного способу організації навчально-освітнього процесу в системі підвищення кваліфікації вчителів при досягненні високих результатів у зростанні професійної кваліфікації вчителів дали спеціальні критерії для вимірювання ефективності процесу /якісні характеристики/: конструктивність, результативність, новизна, перспективність, праксеологічність.

5. Вивчення характеристик рівнів професіоналізму вчителів математики засвідчило, що вони можуть бути підґрунтям для створення диференційованих модульних програм підвищення кваліфікації. Важливими умовами програмного /модульного/ професіонального зростання вчителя є його професійна ментальність та суб"ективна активність. Завдяки врахуванню їх створені навчально-освітні програми стали засобом оптимальної організації та управління саморозвитком вчителя.

6. Переведення вчителя з одного рівня професіоналізму на інший, більш високий, вимагає комплексного його розвитку в сфері предметного, психолого-педагогічного, аналітико-діагностичного, управлінського і соціокультурного модулів, поєднання педагогічної майстерності, педагогічної рефлексії та педагогічного співробітництва.

7. Одержані в результаті проведеного експерименту рекомендації щодо практичного впровадження модульних програм у процес підвищення кваліфікації, створення діагностичної програми розвитку професіоналізму вчителів математики можуть бути з успіхом використані під час проходження педагогами державної атестації.

Перспективи дослідження полягають у подальшому теоретичному та експериментальному вивченні таких питань у системі підвищення кваліфікації вчителів: дидактичне та методичне наповнення навчально-методичних планів, розроблених за модульним принципом; часова організація та ком'ютеризація навчально-освітнього процесу на модульній основі.

Основний зміст дисертації відображений в таких роботах:

1. Технологія створення модульних програм підвищення кваліфікації вчителів. - К.: УІПКККО, 1995. - 24 с.
2. Організація модульного навчання вчителів // Нова педагогічна думка. - Рівне. - 1995. - № 2-3. - С. 28-31.
3. В.О.Сухомлинський про особливості педагогічної праці // Освітньо-виховні ідеали В.О.Сухомлинського в контексті сучасності: Матеріали І-х Всеукраїнських педагогічних читань. - Вип. 1. - Київ-Луцьк. - 1994. - С. 123-126.
4. Професійна ментальність вчителя математики та її виявлення в процесі професійної діяльності // Актуальні проблеми післядипломної освіти педагогічних кадрів у період відродження національної школи. - К., 1993. - С. 73-74.
5. Психолого-педагогічні аспекти процесу підвищення кваліфікації вчителя математики за модульним принципом // Актуальні проблеми психологічної освіти в системі підвищення кваліфікації кадрів: Тези доповідей і повідомлень республ. наук.-практ. конф. 30-31 травня 1994 р. - К., 1994. - С. 82-83.
6. Професійна рефлексія вчителя та її розвиток у процесі підвищення кваліфікації // Шляхи розвитку та вдосконалення системи післядипломної освіти: Матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф. 24-25 листопада 1994 р. - К., 1994. - Ч. II. - С. 106-107.
7. Розвиток діалогічності як важлива детермінанта професіоналізму співробітництва // Діалог культур і духовний розвиток людини: Матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф. 24-25 січня 1995 р. - К., 1995. - С. 17-19.

Гранік Л.А. "Организация модульного обучения учителей в системе повышения квалификации".

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педа-

гогических наук по специальности 13.00.01 – теория и история педагогики. Украинский институт повышения квалификации руководящих кадров образования. Киев, 1996.

Защищается положение о концептуальной модели, сути и содержании организации модульного обучения учителей в системе повышения квалификации. Проанализирован процесс конструирования модульных программ повышения квалификации как основы внедрения модульного обучения, определена диагностическая программа профессионализма учителя математики и дефиниция понятия "профессиональная ментальность" педагога. Выделены педагогические факторы и условия, влияющие на развитие профессионализма учителей в процессе модульного обучения. Основное содержание работы изложено в 7 публикациях.

Granyuk L.A. "Organization of modular training of teachers in the skill improvement system".

Candidate of Pedagogic Sciences Thesis in the speciality 13.00.01 – Theory and History of Pedagogics. Ukrainian Institute of Improvement of Skill of Managing Cadres of Educational System, Kiev, 1996.

The proposition of the conceptual model, essence and content of organization of the modular training of teachers in the skill improvement system is defended. The process of designing of modular programs of the skill improvement as a base for introduction of the modular training has been analyzed; a diagnostic program of professionalism of a teacher of mathematics has been determined and the definition of "professional mentality" is given. Pedagogic factors and conditions affecting the development of the professionalism of teachers in the process of the modular training have been distinguished. The basic content of the work has been presented in 7 publications.

Ключові слова: система підвищення кваліфікації вчителів, модульне навчання, модуль підвищення кваліфікації, модульні програми, професіоналізм, професійна ментальність учителя.

Л. Гранюк

Підписано до друку 27.01.1996 р. Об. І, 2. Формат 60x84 1/16.

Друк офсетний. Тир. 100. Зам. І 2. Безкоштовно.

ДОД УДПУ ім. Драгоманова, Київ, Пирогова, 9.

AB 33.835